

سید ابوالحسن محمدی: | آینده پژوهی راهی برای ساختن جهانی مبتنی بر ایده آلها

آینده پژوهی راهی برای ساختن جهانی مبتنی بر ایده آلها

بشر از دیرباز همیشه به دنبال پیشبینی آینده بوده است و هم‌اکنون آینده پژوهی به عنوان یکی از شاخه‌های مهم علمی شکلی تازه و مهم به خود گرفته است، زیرا شناخت آینده، انسان را در تحقق رؤیاهای و اهدافش یاری می‌کند و برخورداری از دانش آینده پژوهی در بعد ملی، منطقه‌ای و جهانی برای افرادی که دنبال تحقق رؤیاهای خود هستند، ضروری است.

پیشینه آینده پژوهی

شناخت آینده بدون مطالعه گذشته ممکن نیست و نگاهی به دوره‌های سه‌گانه تاریخ بشر، ما را به درک بیشتری از تأثیرگذاری شناخت

آینده در زندگی انسان، می‌رساند. در عصر کشاورزی آب و زمین، مهم‌ترین منابع بودند و با شناخت آینده، لشکرکشی دیگر کشورها، اقوام، بارندگی و منابع آبی را پیش‌بینی می‌کردند. در عصر صنعتی با اختراع ماشین‌بخار، فهم صنعتی شکل گرفت. تولید انبوه به‌وجود آمد و تولیدکنندگان برای بقا در بازار باید ضمن شناخت رقبای خود، بازارهای دور و نزدیک جهانی را نیز به‌دست می‌آوردند و همه اینها بر اهمیت آینده‌پژوهی برای بقا تأکید دارد.

در عصر کنونی که به عصر دانایی، مدیریت، اطلاعات، ارتباطات و دیجیتال معروف و زمانه تولید و فروش دانش است، جهان به دهکده‌ای کوچک تشبیه شده که همه کشورها در آن به سوی جهانی‌سازی پیش می‌روند. در عصر ما که عصر پیچیدگی‌ها و دانش‌بنیان‌هاست و پویایی، غیرخطی بودن، کنترل‌ناپذیری، شبکه‌ای، غیرسلسله‌مراتبی، تنوع، پیش‌بینی‌ناپذیری، کل‌گرایی، فرآیندگرایی و... از ویژگی‌های بارز آن است، آینده‌پژوهی از اهمیت بسیار زیادی برخوردار است، زیرا آینده‌پژوهی روی خصلت‌ها و رویکردها، مطالعه و تغییر ایجاد می‌کند.

از سوی دیگر اگرچه مطالعات تاریخی نشان می‌دهد بستر اولیه آینده‌پژوهی دفاع بوده است، نیازهای فرهنگی مردم، چگونگی پیمان‌های تجاری با کشورها و... آرام آرام سبب شکل‌گیری روش‌های پیش‌بینی شده است. آینده‌پژوهی به‌عنوان یک گرایش علمی و پژوهشی، از سوی مؤسسه‌ای در فرانسه به‌وجود آمد که چشمانداز این کشور را تدوین کرد و بعد از آن از سوی دیگر کشورها با استقبال مواجه شد.

انواع آینده و اهداف آینده‌پژوهی

از دیدگاه آینده‌پژوهی، آینده به چند دسته تقسیم می‌شود که شامل آینده‌های ممکن، آینده‌های محتمل، آینده‌های مطلوب و خودتقویت‌گر (چشمانداز) است.

مطالعه آینده‌های ممکن، بررسی و مطالعه آینده‌های محتمل، تصویرهای آینده، بنیان‌های معرفتی و اخلاقی آینده‌پژوهی، تفسیر گذشته و تعیین موقعیت حال، تلفیق دانش و ارزش برای طراحی اقدام اجتماعی، افزایش مشارکت مردمی در تصویرسازی آینده و طراحی آن، ترویج تصویر مطلوب آینده و حمایت از آن، از مهم‌ترین اهداف آینده‌پژوهی هستند.

از سوی دیگر آینده‌پژوهی موضوعی چندرشته‌ای است و یکی از پارامترهای اصلی آن تعریف سناریو است. در سناریو باید احتمالاتی مانند بهترین حالت، روند بهبود، روند بنیاد و بدترین حالت را در

نظر گرفت و برای آن برنامه‌ریزی کرد.

ادراک انسانی و نقش آن در آینده پژوهی

از آنجا که اغلب نیازها خارج از درک ماست و همه شکست‌ها و پیروزی‌ها به تصمیم‌گیری ما بستگی دارد، لحظه ادراک‌سازی بسیار مهم است، زیرا کمک می‌کند بر اساس تجربیات گذشته با تحلیل زمان حال، آینده را پیش‌بینی کرد. بر همین اساس ادراک انسانی به چهار دسته ساده، پیچیده، پیچیده و مشکل و آشوبناک تقسیم‌بندی می‌شود.

از سوی دیگر، اغلب افراد در تصمیم‌گیری‌های مهم خود به حس شهودی‌شان رجوع می‌کنند. در ارزیابی یک موقعیت، شهود به‌طور ضمنی از تجارب متعددی به‌طور یکپارچه بهره می‌برد، اما محدودیت‌هایی برای حس شهود وجود دارد، زیرا نمی‌تواند تجارب بیش از یک نفر را در فرآیند تصمیم‌گیری دخالت دهد، همچنین بدون دریافت اطلاعات، فعال نمی‌شود. امروزه تمامی آینده‌پژوهان و اندیشه‌ورزان مدیریت و برنامه‌ریزی به این باور رسیده‌اند که پایه و اساس هر اقدامی، واقعیت نیست، بلکه ادراک‌هایی است که افراد از واقعیت دارند.

نقش چشم‌انداز در آینده‌پژوهی

آینده‌پژوهی دانشی مبتنی بر چشم‌انداز است. چشم‌انداز یا گمانه‌زنی در واقع آینده‌ای واقع‌گرایانه، قابل اعتماد و جذاب برای انسان‌ها و سازمان‌ها است. چشم‌انداز پنج بُعد کلیدی شامل تحلیل وضع کنونی، ارزیابی محیط خارج، شناسایی آینده مطلوب، اتصال آینده به حال و آزمایش و تست چشم‌انداز دارد و در همین مسیر چشم‌انداز به چند دسته شامل، چشم‌انداز آرمانی با بازه زمانی ۵۰ سال و بیشتر، چشم‌انداز راهبردی با بازه زمانی ۲۰ سال و بیشتر، چشم‌انداز عملیاتی با بازه زمانی پنج سال و چشم‌انداز تاکتیکی با بازه زمانی یک ساله که مشابه برنامه‌ریزی یک ساله است تقسیم می‌شود.

بنابراین چشم‌انداز باید ساده باشد، تسهیم شود، اولویت‌بندی داشته باشد، فردی یا گروهی باشد، قابل ارزشیابی باشد، برنامه‌محور و آینده‌محور باشد، برتر از شرایط کنونی باشد، چندمرحله‌ای باشد، انرژی‌بخش و... باشد تا بتواند به الزاماتی مانند حوزه‌های راهبری در زمان آینده و جهت‌گیری‌های رشد، پاسخ دهد و ارزیابی شود.

با این توضیحات می‌توان گفت آینده‌پژوهی، مطالعه و بررسی سازمندی آینده‌های ممکن، محتمل و مرجع، ارزش‌های بنیادین، اسطوره‌ها و

استعاره‌های یک جامعه با ملت است که از تعامل عناصری مانند روندها، رویدادها، نقشه‌های راه، رفتارها و عمل‌ها به وجود می‌آید، بنابراین آینده‌پژوهی باید با خاستگاه و ارزش‌های هر جامعه یا سازمان مطابقت داشته باشد.

اگرچه پرداختن به مقوله گسترده آینده‌پژوهی در این مجال نمی‌گنجد اما شاید اشاره به آن چراغ راهی باشد تا همه افراد بدانند اگر نتوانند برای رقیبان خود راهبردی بنویسند محکوم به فنا هستند، زیرا هر چه جهان پیش‌بینی‌ناپذیرتر باشد آینده‌پژوهی ضروری‌تر است. البته باید در نظر داشت که آینده‌پژوهی خلق آینده است نه پیش‌بینی آن. پیش‌بینی آینده‌های محتمل از ویژگی‌های عصر دانایی است. عصر دانایی به ما می‌گوید: «اگر می‌خواهید در بلندمدت پابرجا بمانید، به سرعت تغییر کنید»

سید ابوالحسن محمدی

مدیرعامل شرکت بهره‌برداری نفت و گاز زاگرس جنوبی

کد خبر 463257